

11. Česká próza 19. století

Sentimentální (romantické), únik (minulost, vnitřní svět, individuum) vs reálné. Počátky s koncem NO. Němcová - zobrazeno a hledá řešení, KHB - pojmenováno, glosováno.

Božena Němcová (1820-1862)

Literární historie vytvořila legendu: Ikona českého úsilí o svobodnou literaturu a rovnoprávnost žen, aureola nedotknutelnosti. Narození - nejasné. Pravděpodobné (problém věku, podoba, vznešené chování): dcera sestry kněžny Zahaňské Dorothea román s Clam-Martiničem, manželé Panklovi pěstouni. Konfliktní manželství Josef Němec (neidealizovat manželku!).
- Babička, obrazy z venkovského života (1855) - znát děj. Osobnost babičky (lidová moudrost, filosofie, láska, soulad s přírodou, vliv na okolí vč. kněžny). Popis roku v přírodě a na vsi. Idealizované: venkovský život, kněžna, lidé Starého bělidla vs zámečtí - konflikt zmírněn všeobjímajícím pochopením, člověk-příroda. Kniha autorčinou útěchou, touha ukázat na harmonii.
Povídky o dobrém člověku, ženská hrdinka - Divá Bára
Povídky kritický pohled, ale shovívavost - V zámku a podzámčí (1856) - kořistníci a zahálčiví Skočdopolovi ze Springfeldu, chudoba v podzámčí, lidumilství zámeckých po choleře.

Karel Havlíček Borovský (1821-1856)

Určitá legenda (duch NO) o trpění pronásledovaného a vyhnaného. Po návratu z Ruska kritika slavjanofilství (Tylova novela Poslední Čech). Novinář: ironická kritika starých z NO (povrchní sentimentalismus, pивní, bezúčelné vlastnění). Kritika absolutismu, církve, Rakouska: Národní noviny (1848; orgán pronárodních měšťanů) a příloha Šotek, Slovan. Poslanec říšského sněmu. 1951 deportace Brixen (3 největší díla).
- Tyrolské elegie (1852)
- Král Ládra (1854; irská pověst o králi s oslíma ušima) - alegorie hlouposti korunovaných a absolutismu. Shovívavé.
- Křest svatého Vladimíra (1848; Nestorův letopis - nástup křesťanství, Perun do řeky) - po utopení Peruna bezbožnost, konkurz na boha, uchází se části církve. Silně negativní zobrazení vládců a církve, soudů a policie (v absolutismu výsměch spravedlnosti).
Havlíček = epigramy, Lehkost, prostota, aktuálnost.
Malinké nádoby, do nichž vték svůj nalívám, aby mi srdce nežral.

Epigram = krátká satirická báseň, expozice a pointa. Satira - kritika komičnem. Ironie - vtipné a výsměšné vyjádření, protiklad. Sarkasmus - jízlivý posměšek.

Májovci (Hálek, Neruda 1858) - prolomit mrtvé období, demokracie, realismus, světovost, folklór je inspirace, odkaz KHM.

Karolína Světlá (1830-1899)

Vedle Nerudy (zamilován) největší osobnost májovců. Byť měšťská patricijka, základ čs venkovského románu. Světlá v Podještědí. Emancipační hnutí (vzor Němcová, Sandová; 1. dívčí gymnázium v Praze). Hlavní postavy nesou poselství autorky, nereálné.
- Vesnický román (1867) - neštěstí v manželství, důraz na jeho nerozlučnost.

- Kříž u potoka (1868)

Vítězslav Hálek (1835-1874)

Poezie v jiné otázce. Idylický ve své době mnohem populárnější než Neruda - bezkonfliktnost, zpěv lyrika, láska. Povídky realismus, ale idealizace postav, jež působí svou ušlechtilostí.
- Muzikantská liduška (1861)

Jan Neruda (1834-1891)

Poezie v jiné otázce. Největší osobnost 2. pol. 19. stol. Během života znám jako novinář a prozaik. Malá Strana vliv próza. Starý mládenec, noviny, matka, přátelé.

Profesionální novinář (mladočeské Národní listy). Literární hodnota, ano jádro problému. 2000 realistických fejetonů.

Fejeton (krátký žánr o aktuálních problémech, úsměvné, pointa; Kam s ním).

- Povídky malostranské (1878)

Malá Strana svérázné starosvětské prostředí, mimo ostatní svět; postavičky a jejich osobní svět; jedinečnost lidí ve zdánlivé jednotvárnosti.

Humor vážný i satirický. Realismus, drobnokresba, umělecká kvalita (hovorově, stručně, přesně). Znáť děj některé.

- Arabesky (1864) - drobnokresba postav. Znáť autobiografická Byl darebákem.

Lumírovci (Vrchlický, Sládek, Zeyer) - čs literatura do kontextu světové.

Ruchovci (Čech, Krásnohorská) - čs národně obrozenecký program. Literatura aktivně spojena s národem.

Jaroslav Vrchlický (1853-1912, Emil Frída)

Poezie v jiné otázce. Největší kosmopolita, začlenil čs literaturu do evropského kontextu a vytvořil její nejrozsáhlejší dílo, myšlenkově za Nerudou.

- Noc na Karlštejně (1884) - veselohra o zázaku žen na Karlštejně za Karla IV., stále populární. Překlady zprostředkoval velkou část stěžejních děl.

Množství epigonů.

Julius Zeyer (1841-1901)

Exotický pták čs literatury. Židovsko-německá matka, cestování. Mimo literární boje (lumírovec). Malost společenského života řešil únikem do mýtů a legend - v duchu nového novoromantismu. Záliba v exotice, cizí náměty.

- Román o věrném přátelství Amise a Amila (1877)

- Tři legendy o křucifixu (1895)

- Jan Maria Plojhar (1888)

- Radůz a Mahulena (1898) - drama.

Svatopluk Čech (1846-1908)

Poezie v jiné otázce. Ruchovec. Poslední básník doby obrozenecké - ideová deklarativnost, společenská angažovanost, rétoričnost, epika.
- Nový epochální výlet pana broučka, tentokrát do XV. století (1889) - satiricko-humostická kritika měšťáctví; časem do husitsví, pohodlný a k národu vlašný, komika.

Český kritický realismus

Nástup realismu = májovci, lumírovci, ruchovci. Kritický realismus pak úroveň téměř západoevropská. Témata ne celospolečenská (Rusko, Francie), ale drobnokresba - historie, venkov. Rysy ne celý autor, jen část. Venkovská próza - tradiční téma (neporušený kraj, mravní výše; s Němcovou realismus), nyní

vidí změny (všemocné peníze atp.), únik do minulosti už věc neřeší.

Venkovský realismus

Karel Václav Rais (1859-1926)

Poté zlom k idealizaci. Umělecké povznesení lidového čenáře v 1. pol. 20. stol.

- Kalibův zločin (1891)

- Zapadlí vlastenci (1893) - dobrosrdečná prostota, populární, zásluhy vlasteneckých kantorů a kněží na tvorbě národního uvědomění
- Západ (1896) - detailně o životě na Hlinecku, duševní svět kněžského Kalouse

Tereza Nováková (1853-1912)

- Jiří Šmatlán (1906) - duchovní cesta tkalce k socialismu

Antal Stašek (1843-1931)

Podkrkonoší, národnostní, sociální konflikty. Protěžovaný komunista, syn Ivan Olbracht.

Regionální realisté

Originální regionální kolorit, vč nářečí - národopis.

Josef Holeček (1853-1929) - Naši; jižní Čechy.
Jan Herben (1857-1936) - Slovácko
Jindřich Šimon Baar (1869-1925) - Paní komisarka; Chodsko
Karel Klostermann (1848-1923) - básník Šumavy

Historická próza

Povzbuzení ducha národa v obtížné situaci konce 19. stol. Různý pohled na vrcholy - husitsví - šlechta - NO.

Zikmund Winter (1846-1912)

Faktografická přesnost (vs jirásek), čtenářská náročnost, český humanismus (16., poč. 17. stol.).
- Mistr Kampanus (1907) - doba před- a bělohorská, život Prahy, univerzity a postav - básník Jan Kampanus Vodňanský.

Alois Jirásek (1851-1930)

Synonymum historické beletrie, jediný vytvořil umělecký obraz mytické až NO doby.

Vrchol v husitsví a bratrství (jako Palacký), rekatolizace úpadek. Nositel dějin je lid celek, zobrazuje typizované postavy (bez hlubší psychologie) - subjektivizace dějin dle autora - temno. Výnikající zdoluhavý vypravěč (např. davové scény).

- Staré pověsti české (1894) - zprostředkoval praotce, Bivoje, Kroka, Libuši atd. z kronik Dalimilovy, Kosmovy, Hájkovy ad.

Husitsví

- Proti všem (1893) - 1419-1420, Žižkovo vedení vrcholného odporu, diferenciacie hnutí.

Baroko

- Temno (1913) - nejvyzrálejší dílo, vliv na negativní pojem o době.

- Psohlavci (1884) - chodský Jan Sladký Kozina, také nepravdivá interpretace, znak ne pes, ale bota.

NO - F. L. Věk (1888) - dokonalý doklad doby

Mimo skupiny - předchůdce sci-fi

Jakub Arbes (1840-1914)

První čs spisovatel s technickým vzděláním. Rimaneto - menší román s tajemnou záhadou, jež je později racionálně vysvětlena či nasvětlena. zde záhady, mystika, příšerné scenérie, výstřední hřdinové. Vliv Poe, Verne.
- Svátý Xaverius (1873)